

FATALISM AND POSITIVISM IN THE EXISTENCE OF A LESS KNOWN ROMANIAN SCHOLAR

Sebastian DRĂGULĂNESCU

Institutul de Filologie Română „A. Philippide” Iași

Abstract The writer Dan Rădulescu, expert in organic chemistry, in the domain of the spirans, spent his childhood in the region of Prahova, in the parental home from Câmpulung-Muscel and he passed away in the beautiful Sinaia resort. The details of his life, almost entirely, can be found in the book of Memoirs, volume elaborated at his friends request, at the venerable age of eighty years. The author oscilates between the belief in Fate, named “the Great Weaver”, and the trust in science, because he is a peasant at the origins, but he also proves an academic background which dominates his entire life. Although his memories are impregnated by nostalgia and melancholy, the volume is full of objectivity, sincerity and lucidity.

Keywords: nostalgia, memoirs, melancholy, Fate, science, life

Scriitorul Dan Rădulescu, specialist în chimie organică, în domeniul spiranilor, și-a petrecut copilăria pe meleagurile prahovene, în casa părintească din Câmpulung-Muscel și s-a stins din viață în frumoasa stațiune Sinaia. Amănunțele vieții sale, aproape în totalitate, se regăsesc în cartea de memorii intitulată ca atare, volum elaborat la cererea prietenilor, la venerabila vârstă de 80 ani.

Cea mai percutantă vârstă din memoria scriitorului este copilăria asociată cu *marea țesătoare*, perioadă care poartă germenii dezvoltării intelectuale, acordând intuiției un rol primordial pentru trasarea însușirilor personalității. De obicei, scriitorul vorbește despre sine la persoana a III-a, ca și cum s-ar distanța de ipostazele sale oarecum inferioare față de ceea ce urma să devină savantul mai puțin cunoscut în *chimie fizică* Dan Rădulescu. „Diegesis is whether the narrator is involved (homodiegetic) or not involved (heterodiegetic) in the story. In a homodiegetic narrative, the narrator is not just the narrator but a character as well, performing actions that drive the plot forward. In a heterodiegetic narrative, the narrator is observing the action but not influencing its course. As reflected in Table 1, third person narrators are almost exclusively heterodiegetic, but first person narrators can be either. Like point of view, diegesis provides information to the reader on how to discount statements of fact, and so to judge the veridicality of the text.” (Mimesis and Diegesis: A Narratology of - ProQuest - Automatic Identification of Narrative Diegesis and Point of View (aclanthology.org), Joshua D. Eisenberg and Mark A. Finlayson, *Automatic Identification of Narrative Diegesis and Point of View*). „Cum mama se ocupa de mine mult mai mult decât alți părinți, plodul frumuseții și vioi ca un viezure învăță în curând s-o rupă și pe franțuzește, nu numai pe românește, prinzând corect accentul. El era de o precocitate, parte reală și naturală, parte factice, adică datorată preocupărilor constante materne, căci mama, la țară, n-avea altă distracție” (pagina 21). Memorialistul se apleacă asupra imaginii din copilărie cu sentimente duioase și melancolie, urmărind progresiv parcursul școlar și profesional. La început, mama tânărului Rădulescu scriitorului se decide să îl înscrie la o școală primară din București, unde are de timpuriu succese

remarcabile. Autorul utilizează ca strategie memorialistică fundamentală anticiparea și reluarea evocării: „În anul următor, mama s-a dus la București și m-a înscris la școala de la biserica Antim, unde, precum e ușor de închipuit, am fost înscris cu dispensă de vârstă și am fost, bineînțeles, primul în clasă fără niciun efort din parte-mi” (pagina 33). Din nefericire, drumul existențial al scriitorului cunoaște unele întorsături dificile, astfel încât pare că o ia temporar pe căi greșite, dar până la urmă redevine un elev sârguincios.

„Noțiunea de **nostalgie** s-a dezvoltat în Europa în momentul când au luat avânt marile orașe; în același timp, căi de comunicație mult îmbogățite înlesneau mai mult mișcările de populație. Dar, în acea vreme, celula socială a satului, particularitățile provinciale, obiceiurile locale, dialectele își păstrau întreaga importanță. Variația diferențială era mare între mediulsătesc și condițiile cu care se întâlnea un adolescent în marele oraș sau la armată. Mediul sătesc, puternic structurat, exercita un rol formator. Dorința de întoarcere avea deci un sens literal, era orientată în spațiul geografic: viza o realitate localizată. Este evident că declinul noțiunii de nostalgic coincide cu declinul particularismului provincial: ritualurile locale, structurile arierate au dispărut, practic, în Europa Occidentală. Privirea înspre satul natal nu se mai îndreaptă cu amărăciune, întoarcerea nu mai are nici unefect curativ...” (STAROBINSKI, 1993, 26). Autorul român concepe un soi de alegorie memorialistică în care soarta, „marea țesătoare”, se insinuează treptat și se impune odată cu necazurile și realizările vieții. Din perspectiva vârstei a treia, copilăria devine regiunea bucuriilor maxime: „Cu acei copii mă zbenguiam toată ziua, printre blocurile de piatră, dând la țintă pe întrecutele în blocurile mari de pe maidan, sau încercând ținte mai puțin permise: etalajele de cărți ale bieților anticari de pe chei, care, de răul nostru, au fost nevoiți să-și mute vitrinele ambulante ceva mai departe pe cheiul Dâmboviței. Dar petrecerea noastră cea mare era ceasul când sacalele veneau la umplut la cișmeaua șantierului: ținteam caii și sacagii, iar țigani furioși ne înjurau pe țigănește de mama focului, neîndrăznind să ne bată în fața părinților bine înarmați, cu daltele și ciocanele lor, noi fiind încurajați de râsul lor aprobativ” (RĂDULESCU, 1979, 48). În Vălenii copilăriei o reîntâlnește pe frumoasa lui protectoare, care îi aduce la un moment dat, de la Paris, o sumedenie de daruri, printre care o trusă cu compas și un giroscop, obiect de maximă importanță în economia volumului, și care „prilejuiește atenția mea vie și intuitivă pentru mecanica giroscopelor și pentru fizică, dar mai ales mi-a sugerat ideea structurii torulare a nucleului atomic, cu care mă ocup și azi. De aceea te pomenesc și azi, când toată lumea te-a uitat de multe decenii, pe tine, ultima bucurie a celui mai cunoscut ctitor al concepției istorice de azi.” (RĂDULESCU, 1979, 50-51). Cu toate că este un om de știință, de proveniență rurală, și tocmai de aceea, memorialistul tolerează un soi de epistemologie tradițională, sub forma gândirii magice. Obiceiurile și credințele rurale, superstițiile și descântecele de la țară semnifică un adevărat punct de sprijin pentru tânărul fără experiență, inclusiv prin intermediul **marii țesătoare**, o imagine obsesivă: „Într-o noapte m-a trezit din somn un vis cu adevărat impresionant: bunica ședea pe o ladă brașovenească așezată în mijlocul bătăturii din fața casei vechi, iar eu vream să mă duc la ea și s-o întreb ce are și ce caută acolo, dar atunci am văzut în colțul ogrăzii dinspre drum o femeie uriașă, cu chipul sever, în fața unui război de țesut tot atât de

uriaz ca și ea; iar aceasta țesea încruntată și, când să m-apropii de bunica, se plecă înspre arătura unde era războiul și luând bulgări de pământ, îi aruncă înspre mine ca să mă depărtez de lada pe care zăcea bunica” (RĂDULESCU, 1979, 52). Pe lângă treburile obișnuite, după moartea bunicii, mama scriitorului își asumă la modul personal meditațiile particulare ale tânărului, iar această dăruire se reflectă în rezultatele lui excelente de la examenele din ultimii ani. Este însă nevoit să lipsească de la examenul de bursă și, drept urmare, locuiește la bunica vitregă, și apoi, din cauza problemelor materiale, într-o cameră la demisol a mătușii Florica. Se dovedește că femeia are înclinații de colecționar, lucru salutar mai târziu pentru adolescent. „Tanti Florica își pusese deoparte timbrele poștale, acumulate în cei 20 de ani de când, ca școlăriță la un pension, căpătase pasiunea colecției de mărci poștale, ca și o colegă a ei. Pasiunea, ostoită mult, s-a păstrat în baza inerției micilor pasiuni din copilărie, așa încât și ca fată mare și chiar în primele luni după măritiș, adunarea mecanică a plicurilor timbrate a continuat, iar dânsa nu se îndura să le arunce *că poate au vreo valoare cu timpul*” (RĂDULESCU, 1979, 59). Episodul în care tânărul însetat de cunoaștere preschimbă vechile timbre în bani, achiziționând vreo duzină de volume de popularizare a științei în foileton de la editura Alcalay este memorabil: *Ajuns acasă cu mica mea comoară în brațe, m-am dus în odaia unde erau lăzile cu tipărituri ale bunicului și mi-am așezat mica bibliotecă clandestină pe lada cea mai ferită din fundul odăii, ascunzând-o precum un avar tezaurul lui* – RĂDULESCU, 1979, 61. Într-un context mai larg, mama băiatului, care îl cunoștea pe însuși ministrul educației, Spiru Haret, îi cere acestuia o părere avizată în privința viitorului copilului, mai ales că Dan Rădulescu prefera să studieze singur acasă și nu dorea să frecventeze în mod obișnuit școala. Astfel devine elev intern al faimosului colegiu „Sfântul Sava” din București, a cărui binecunoscută disciplină îl face să se simtă mai degrabă ca într-o închisoare. În general, memoria scriitorului este precisă, prodigioasă, chiar remarcabilă: un fel de memorie balzaciană, subliniind totodată importanța memoriei colective. Tocmai de aceea, în scrierea memorialistică, portretele profesorilor Ion Floru, A. Vântu, Ion Suchianu, directorul Sava Ștefănescu sunt destul de succinte, relativ aride, și totuși elocvente. „Atât tragicul, cât și destinul sunt cuvinte mărețe. Iar când un concept este măreț este pândit de supralicitare în detrimentul preciziei și al rigorii. Toți vrem să ne împărtășim de măreția lui și, de aceea, toți trecem prin viață hiperbolizând. Pentru că tot ce ni se întâmplă nouă pare important, este firesc ca tot ce ni se întâmplă să capete proporții pe măsura atenției de care ne bucurăm în ochii noștri. Orice nefericire ne apare ca tragică și, de fiecare dată, ne referim la ea ca la o tragedie. Și la fel, cine, când e vorba de viața lui, ar fi atât de modest încât să vorbească despre ea în termeni de destin? Ca și tragicul, destinul are accente sublime. Există oare un om care să iasă din lume fără să fie convins că a auzit în mai multe rânduri bătaia destinului la poarta vieții sale? Toți credem, trecând prin viață, că ne-am înfruptat din măreția destinului. De aici, și tendința de a abuza hiperbolic de un cuvânt folosit confortabil numai atâta vreme cât rămâne în ceața semnificațiilor sale. (LIICEANU – PLEȘU, 2020, 19).

Ulterior, scriitorul transpune cu abilitate cititorii în momentul întâlnirii copilului cu avocatul care îi era tată, și pe care nu-l cunoscuse până atunci îndeaproape, din cauza

faptului că își părăsise soția pentru altă femeie: *Definiția că tatăl meu este, cum știam de mic copil de la mama, unul din acei oameni care „spun minciuni ca să câștige parale”, pe când eu știam că oamenii serioși, ca mama și profesorii mei, munceau din greu ca să capete bani, declasă imediat în ochii mei pe acest tată, care apăruse atât de neașteptat în viața mea și fui curios să-l văd, dar nu simțeam pentru el nici stimă, nici respect* (RĂDULESCU, 1979, 78). Când ajunge la școala din Pitești remarcă doar câteva figuri de dascăli de excepție și înțelege totodată că profesorii buni sunt rari: „Spiritele acre, tiranice și seci pot da adesea naștere la o admirație temătoare pentru savantul lor, dar în sufletele elevilor nu rămân prețioasele **amintiri** nuanțate afectiv” (RĂDULESCU, 1979, 83). Altădată, talentul declamatoriu îi oferă ocazia de a face cunoștință cu aceea care, mai târziu, îi devine *soție adorată*, asemuită încă de copilă, de către scriitor, cu o veritabilă statueta de Tanagra. Într-un bilet de dragoste o conjură să nu se căsătorească până el nu își încheie studiile, promisiune pe care fata o respectă, iar autorul vede în acest lucru, iarăși, o fină urzeală a Marii Țesătoare, soarta. Tonul serios al volumului de amintiri este întrerupt, când și când, de unele accente umoristice: „Spre sfârșitul clasei a șasea, deci destul de târziu în raport cu cele de mai sus și destul de inițiat în elementele de mecanică pentru ca prostia să poată fi mai calificată și deci mai usturătoare, astfel încât s-o țin minte o viață, îmi închipui că am descoperit nici mai mult, nici mai puțin decât... un *perpetuum mobile*” (RĂDULESCU, 1979, 89). Memoriile actualizează timpurile de altă dată printr-un proces retrospectiv, dar într-o manieră diferită de cea caracteristică prozei autobiografice. Deși distanța dintre relatarea autobiografică și memorii este extrem de fragilă și relativă, în proza confesivă, egografică ficțiunea artistică este acceptabilă și uneori chiar absolut necesară, iar în memorii condiționează, de regulă, abandonarea principiilor adevărului (istoric) și deformarea realității reflectate, subminând, cel puțin aparent, încrederea în documentaritatea, în caracterul documentar al memoriilor. (Microsoft Word - anale vol I.doc (idsi.md)).

Pe această cale, a supravegherii propriei personalități în formare, memoriile *critice*, după cum le numește, din clasele superioare piteștene se îndreaptă către *Evoluția preuniversitară*. La început, tânărul cercetător se ocupă de fapt cu botanica, ca abia mai târziu să se dedice studiilor de chimie fizică. Are câteodată și încercări de versificație, obsedant fiind motivul sorții și de cele mai multe ori, era animat de o curiozitate nerăbdătoare și poate *morbida*: „Mi-aduc și-acum aminte că gândirea copilandrului de atunci era împănată de un măcăciș nepătruns, alcătuit din pasionate *de ce și cum*. Pornire adâncă și înăscută, care m-a dominat permanent, fiind zestrea hărăzită a vieții mele de totdeauna” (RĂDULESCU, 1979, 96). În scurt timp, la nici 17 ani, scriitorul devine un reprezentant important al atomisticii moderne din țara noastră, ajungând, cu dispensă de vârstă, la Universitatea din București. În acest context, își amintește cu profundă reverență de profesorii lui, de *Miculescu, un om înalt, cărunț, distins și serios, dăruit parcă integral catedrei lui, care posedă, grație acestui valoros profesor, un laborator cu îngrijire și pricepere utilat*. La profesorul Mrazec remarcă îndeosebi *claritatea izbitoare cu care își preda materia*. Doctorul Istrati se impune prin ținută și frumusețe, având *o barbă elegantă de boier vechi de pe vremuri*; se pare că despre acesta circulau multe legende printre studenți. Lumea fascinantă a chimiei, organice și

anorganice, îi prilejuiește lui Dan Rădulescu satisfacții nebănuite, exprimate la modul poetic: „Aveam intuiția vie că, în loc de a privi lumea stelară printr-un telescop al lui Herschel, mă aplec spre adâncuri tot atât de îndepărtate ale unui microscop fantastic, din infinitul mic unde atomii și moleculele nu erau mai puțin realități, tot atât de senzorial concrete, precum sunt și stelele unei galaxii.” (RĂDULESCU, 1979, 99).

Lucrurile se împlinesc aproape de la sine, în sensul destinului individual, căci aplicația și meticulozitatea tânărului Rădulescu îi asigură o bursă prelungită în străinătate, în Germania, pentru completarea studiilor: „Acum când intru pentru prima oară în rândul personalului didactic, ca asistent cu misiunea de șef de lucrări, se cuvine să reamintim, încercând s-o prezint cât mai vie ambianța fizică și morală în care, ca proaspăt chimist, am trăit nu mai puțin de 6 ani, între septembrie 1901 și septembrie 1907, când am plecat în Germania, unde am stat tot 6 ani. Aici, la Institutul de chimie din București, m-am format și îi recunosc principalele amprente.” (RĂDULESCU, 1979, 118). Este impresionat de atmosfera germană, de ordinea domeniului științific îmbrățișat, și dezamăgit deopotrivă de superficialitatea unora dintre colegii de echipă. Cu toate acestea, tânărul chimist este un tip afectiv, ușor sentimental, cu instincte sănătoase, care dorește, în paralel, să își întemeieze și o familie, cu tot ceea ce presupune aceasta. Se distanțează deci, în oarecare măsură, de propria imagine de viitor savant, reamintind cititorului, la persoana a III-a, că „*Precocile nostru student avusese o încă și mai timpurie izbucnire de dragoste și-și luase un nu mai puțin precoce angajament de căsătorie cu o copilă de 13 ani. În anul când fu numit asistent, în 1904, avea 20 de ani și își spuse că, acum căpătuit, poate să-și țină angajamentul luat față de copila iubită și s-o ceară în căsătorie, dacă ea n-a uitat cumva de promisiunea reciprocă. Zis și făcut*” (RĂDULESCU, 1979, 123). Întorcându-se intempestiv la Pitești, o găsește pe fata iubită înconjurată deja de câțiva pretendenți, el însuși fiind ținut la distanță, ca pentru a intensifica sentimentele pe care le are față de frumoasa logodnică.

Digresiunile anecdotice sunt rare la acest scriitor, dar au un efect neașteptat, evocator și moralizator în același timp. Atunci când preferă tonul serios, și aceasta se întâmplă de cele mai multe ori, memorialistul intră în detalii științifice, *Cercetarea spiranilor* ocupând cea mai mare parte a activității, dar și o bună parte din cuprinsul volumului de amintiri. Dan Rădulescu inserează, în cuprinsul cărții, scrisoarea pe care i-a trimis-o, în august 1907, marelui chimist german Adolf von Baeyer, distins în 1906 cu premiul Nobel. În paralel, în țară, are loc memorabila întâlnire cu tatăl său, Grigore Procopiu, de meserie avocat, perceput inițial ca o entitate negativă. Charisma părintelui este mai puternică, și acționează inevitabil asupra tânărului mai puțin trecut prin viață: „*Pe drum, tatăl meu mă pofti, cu toată căldura, să vin să petrec o lună de vacanță la Râmnicu-Vâlci, unde să-mi cunosc frații și restul familiei, ceea ce promisei, cu gândul de a nu-mi ține promisiunea. Dar gândul avea să se schimbe, pentru motivele pe care le vom vedea imediat.*” (RĂDULESCU, 1979, 132). Parcursul profesional progresează în mod accelerat, astfel că în primăvara anului 1907, ministrul Spiru Haret comunică mamei scriitorului ca acesta să se pregătească temeinic, deoarece Casa Școalelor scoate la concurs o bursă pentru studiul chimiei în străinătate. Memorialistul câștigă detașat și,

înarmat cu trei scrisori de recomandare de la Adolf von Baeyer, pleacă la Universitatea din Berlin, unde va studia neîntrerupt vreme de mai bine de șase ani.

Odată cu partea a doua a cărții, se relatează activitatea științifică a savantului Dan Rădulescu, ce a avut șansa să îi cunoască și chiar să colaboreze cu fizicianul Max Planck, cu filosoful Alois Riehl, și cu chimistul Emil Fischer. Iată cum relatează prima întâlnire cu una din cele trei personalități ale vremii: *Bătrânul filozof mă primi imediat și, după ce citi recomandările către ceilalți, desfăcu și scrisoarea închisă, destul de voluminoasă, care-i fu trimisă personal. După aceea începu un interogatoriu în toată regula...* Este abordat de către șeful de lucrări, un vechi docent cu titlul de profesor, H. Leuchs, care se oferă să îi fie îndrumător pentru eventuala lucrare de doctorat, și care se dovedește un impostor ce încearcă să-și însușească prioritatea cercetătorului român asupra spiranilor. „Era primul meu contact cu jungla ambiției științifice și mă simțeam derutat și surprins în țară străină, lovit în ceea ce căpătasem mai prețios sufletește de când venisem în Germania: admirația și respectul pentru știința și bunătatea sufletului german” (RĂDULESCU, 1979, 147). Deconcertat și oarecum deziluzionat, are nevoie de contactul cu melegurile natale și decide să se întoarcă degrabă în țară, pentru a se căsători, așteptând însă momentul favorabil: „Nunta s-a oficiat în casă, după dorința mea, căci uram fracul. Mi se părea un veșmânt prețios și ridicol, sentiment pe care îl am și azi, moștenit probabil din strămoși și bunice cu crinoline”. (RĂDULESCU, 1979, 153). În răstimpuri, scriitorul își aranjează la Berlin căminul în care urmau să stea cei doi logodnici, bursa urmând să i se prelungească până la sfârșitul lui 1913. „Pentru mulți dintre cititorii acestor memorii, aceste dezvoltări istoric-filosofice vor constitui, desigur, un adaos cam obositor și poate plictisitor. Dar, așa precum am spus-o, de la început, scopul esențial nu este să-mi amuz cititorii, ci ca ei să se aleagă cu informații în mare parte interesante, și puțin cunoscute din trecutul chimiei și fizicii, informații care m-au interesat foarte mult și pentru mine, la vremea lor. Eu n-am dorința să amuz pe cititorii superficiali, ci și să satisfac curiozitatea științifică, pentru care gândirea originală și cunoștințele științifice noi sunt cu adevărat amuzante, cum au fost întotdeauna și pentru mine” (RĂDULESCU, 1979, 167). Altădată, oferă nenumărate detalii științifice, despre temele de seminar date de Max Planck, pe care autorul le accesibilizează întrucâtva. După susținerea lucrării de doctorat, obține *magna cum laude*, deși profesorul Erdmann, unul dintre *căpcăunii* de la universitatea germană, îi zădărnicește întrucâtva eforturile. Ulterior, *copilul teribil al seminarului*, Dan Rădulescu, spirit totuși balcanic, se întoarce în patria natală: „Peste vreo două zile, în gara Zoo ne aflăm în vagon cu fetița de un an în trenul direct pentru București, înconjurați de prieteni și colegi, care veniseră să-și ia ziua bună de la fostul președinte al „Societății Academice Române” (RĂDULESCU, 1979, 172). Prin 1913, îi scrie mentorului său, profesorul doctor Istrati, și află un post vacant de asistent universitar tocmai la Iași. „Amintirile mele din scurta perioadă cât am fost profesor sunt dintre cele mai plăcute și frumoase, atât din punct de vedere didactic, cât și personal, și așa putea zice, social.” (RĂDULESCU, 1979, 183). Stilul direct și obiectiv al scriitorului alternează cu scurte evocări despre la nașterea copiilor, legate de vechea idee de *ursită*. „Când a fost ziua botezului, chiar în momentul solemn, a survenit o eclipsă totală de soare care a impresionat pe toți asistenții.” (RĂDULESCU, 1979, 191).

Agresiunea istoriei planează asupra acestei familii aparent fericite, iar autorul devine un lucid observator al evenimentelor războiului mondial care îl înconjura, „Simțeam cu indignare, rușine și milă dureroasă, rezultatele groaznice ale epidemiei holerice, care în 1913 decimase trupele noastre în Bulgaria” (RĂDULESCU, 1979, 198). Peste vreo doi ani, memorialistul este trimis în delegație la Berlin să facă rost de tehnologia de fabricație a aluminiului și a electrozilor necesari, apoi la rafinăriile de la Câmpina, ca să supravegheze și să controleze extracția toluenului din benzinele de Arbănași. „Între timp, pe front treburile mergeau tot mai rău. Opriți o clipă de meterezele naturale ale Carpaților, dușmanii pătrunseseră în Oltenia și înaintau tot mai adânc spre miezul țării (RĂDULESCU, 1979, 203). În contextul retragerii în Moldova, dezorganizarea capătă amploare, iar impresia de haos se intensifică. Spectacolul dezolant care cuprinde întreaga regiune rămâne adânc imprimat în sufletul memorialistului: o sumedenie de sonde ardeau *ca niște facle gigantice*. În zorii acelei zile infernale, scriitorul este repartizat să plece din localitate cu așa-numitul tren de distrugere, ultimul tren care pleca din localitate, care avea drept misiune să facă imposibilă temporar folosirea gării pentru inamic. Autorul este deosebit de expresiv în descrierea distrugerii acestui important obiectiv, dar și în prezentarea întregii regiuni (*Linsă adeseori de limbile de flăcări ale unor explozii mai violente, aceasta părea gata, din moment în moment, să se mistuie și ea în pâlălaia uriașă*). Evenimentele se precipită, cei doi soți pierd singurul tren pe care îl mai aveau la dispoziție, în care se urcaseră doar copiii lor, rămânând să găsească o altă soluție disperată pentru a doua zi. (RĂDULESCU, 1979, 212).

În tumultul evenimentelor, disperarea oamenilor capătă amploare, și totuși scriitorul rămâne destul de senin în cursul evenimentelor. Tocmai de aceea se poate vorbi de o anumită forță descriptivă a acestui tip de memorialistică, substantivul românesc **jale** constituind o emblemă elocventă a amalgamului de stări cunoscute în timpul războiului: „Era o jale nespusă să privești, prin grădina fără garduri, urmele manuscriselor și cărților, notelor de pian și gardenelor jumătate consumate... Era tot ce rămăsese din cuibul nostru drag din Berlin, din amintirile scumpe, din biblioteca dragă, din chimicalele rare, din scrisorile de preț, din tot ce, cu trudă, creasem și adunasem an de an” (RĂDULESCU, 1979, 221). Din fericire, un tânăr curier german se oferă să ducă și să le aducă unele noutăți de la Pitești, unde se afla restul familiei Rădulescu, și chiar un permis de trecere. Altădată, „Pe o burniță rece de decembrie am pornit-o la drumul lung de două zile, ajungând noaptea la Târgoviște. A doua zi, după ce-și ospătă iepele, vizitiul se închină și pornirăm la drum înainte, ocolind calea mare complet desfundată de roțile artileriei grele și luând-o pe ocolite, prin sate pustii și prin lungi păduri fără să dăm peste țipenie de om.” (RĂDULESCU, 1979, 218).

Treptat se redeschid universitățile, iar asistentul Rădulescu este recomandat pentru susținerea cursului de chimie organică. Totuși, viața îi rezervă și alte surprize; este nevoit să își transporte lucrurile personale dintr-o localitate în alta în cel mai neobișnuit mod cu putință, cu ajutorul unui vagon de marfă de la Pitești la București. *Astfel ne instalarăm cu toții: Liseta, copiii, un văr al nostru care mergea de asemenea la București să dea examen la drept, și eu.* „Drumul în vagonul de marfă, ca și tamponul lui Firică, au rămas de poveste în casa noastră, împreună cu semnificația cuvântului *traij*

unde, în dimineața înnoirată și friguroasă de toamnă, am coborât cu toții și ne-am debarcat singuri troacele. Liseta cu copiii și femeia de ajutor s-au dus după o trăsură, iar eu după un camion, în timp ce vărul păzea bagajele. Așa mi-am făcut intrarea în București ca tânăr profesor, iar aceasta a fost plină de dificultăți, ca un fel de prevenire la cele ce mă așteptau.” (RĂDULESCU, 1979, 225). Apoi se referă la sala de curs și laboratoarele practice, care se aflau într-o stare deplorabilă, fără *reactivi, sticlărie, dopuri de plută, tuburi de cauciuc; lipsa literalmente totul*. Ulterior, problemele scriitorului devin aproape insurmontabile: o parte din locuință este laborator, iar o parte, bucătărie, îngreunând starea de lucruri destul de precară. Odată, un tablou enorm cu ramă grea, care înfățișa pe vechea gazdă, este cât pe ce a se prăbuși peste patul unde dormeau copiii scriitorului, dacă nu ar fi avut prezența de spirit necesară de a-i fi trezit mai devreme, și în consecință de a-i fi îndepărtat din locul iminentului accident, lucru care confirmă încă o dată capacitatea de premoniție a memorialistului.

Fragmentele preponderent literare alternează cu pasaje științifice, din cariera autorului de fizician și chimist. Termeni specifici, ca *heterocicli, coloranți, alcaloizi, proteine*, sunt frecvenți mai ales când se relatează despre activitatea de la Institutul de chimie tehnologică, și când amintește în treacăt despre școala de chimie organică clujeană. Mai târziu, D. Rădulescu se retrage din nou cu familia la Văleni și Pitești. „Dar să revenim la succesiunea evenimentelor din vara lui 1918. Cu cât vara înainta, cu atât mai insistente erau zvonurile despre înfrângerea germană, capitularea iminentă a Germaniei...” (RĂDULESCU, 1979, 231). În afară de lupta de pe front, „Se ivi ucigătoare, ca o ciumă din vremurile vechi, faimoasa *gripă spaniolă*, o bronhopneumonie virotică față de care medicina se arăta neputincioasă, așa că străbătu fulgerător întreaga Europă, abia izbăvită din iadul tranșeelor.” (RĂDULESCU, 1979, 240). Cel mai important moment din cariera scriitorului este acela când unchiul său îl anunță că se va înființa o universitate românească la Cluj, în locul celei ungurești. În primăvara lui 1919, înmânează deci ștabela maestrului Ostrogovici, catedra care i se cuvenea de drept, devenind din profesor însărcinat cu susținerea cursului, simplu șef de lucrări. Despre *Descălecarea chimiei moderne la Universitatea din Cluj* există un capitol referitor la activitățile de pionierat ale chimiștilor clujeni, conținând și câteva portrete elocvente. „Ostrogovici era un sentimental sensibil, mândru și intransigent, ceea ce constituie complexul cel mai defavorabil într-o țară străină, mai cu seamă în condițiile și cu oamenii care alcătuiau, pe atunci, facultatea de chimie din București” (RĂDULESCU, 1979, 252). Scriitorul pare a avea două ipostaze în același volum: una elevată și austeră; cealaltă, mai terestră și mai umană. *Hotărârea însă era luată. Veneam la Cluj ! Lăsam Bucureștiul pentru a lucra în Transilvania și de aceea, în noiembrie când veniram definitiv în Cluj, planul nostru de organizare era gata* (RĂDULESCU, 1979, 260), adaugă cu entuziasm reținut autorul. De multe ori, se arată lipsurile inimaginabile care le îngreunează activitatea: nu era sticlărie suficientă, nici măcar eprubete, gazul nu funcționa, balanțele găsite în laboratoare erau *antediluviane*, iar condițiile de lucru *atingeau un zero absolut*. Se pare că memorialistul este înzestrat și cu oarece spirit antreprenorial, căci îl convinge pe ministrul de atunci, Valeriu Braniște, să pună echipei o importantă sumă de bani la dispoziție, și strecoară într-o convenție dintre statul

român și banca de credit necesitățile concrete ale viitorului laborator, în aparatură, sticlărie și substanțele chimice necesare.

Din memorialistica indirectă, din scrisori, aflăm despre *lungul drum al Clujului*, despre vestitele trăsuri populare de pe dealul Feleacului, despre amabilitatea gazdei, doamna Rădulescu, soția scriitorului, despre excursiile montane făcute cu întreaga echipă, în sfârșit despre ambianța colegială care domnea la serviciu. (RĂDULESCU, 1979, 268). Odată cu luarea în primire a acestor materiale, se trece în anul următor la amenajarea și inventarierea bibliotecii de specialitate, și la dotarea acesteia cu revistele folositoare. Atunci când vorbește de *iluzii neîmplinite*, autorul îl prezintă pe ieșeanul Gheorghe Spacu, profesor agregat, care „Era un om arătos și plăcut, dar mândru, serios și protocolar, deși foarte inteligent; era un tip foarte autoritar, care ținea la disciplină, punctualitate și autoritate ierarhică, exact ca un bun militar, și de aceea atmosfera de cordială afectivitate care domnea în institutul nostru îi era profund antipatică” (RĂDULESCU, 1979, 275).

Prin forța organizatorică a lui Rădulescu, instituția își recapătă vigoarea profesională, făcându-se de acum, după cum povestește, combustii pentru azometrie, crioscopii și tonometrii în diferiți solvenți, excelente separări, rafinări în vid ș. a. m. d. Între timp, tot memorialistul se zbate să suplimenteze veniturile institutului, așa cum făcuse și odinioară. Următorul capitol completează deci considerațiile despre punerea la punct a laboratorului de chimie organică, subliniind faptul că în perioada 1919-1922, activitatea personală, dar și a celorlalți descălecători, după cum îi numește, era foarte ferventă. Dacă limbajul abundă în termeni de specialitate, precum *alcooli, fenoli, amine, aldehide, cetone, valențe* etc., atmosfera academică este condimentată de unele accente anecdotice, de pildă chiar despre examinatorul Rădulescu, despre care studenții lansează ideea următoare: „Cât doarme profesorul [care de fapt asculta atent cu ochii închiși], să știi că e bine, dar cum se trezește, haiti ! te-a și prins cu o prostie pe care te mai și pune s-o repeți !” (RĂDULESCU, 1979, 281). Este de la sine înțeles așadar, că tot aici, la Cluj, se dezvoltă o pepinieră de studenți foarte bine pregătiți în materie.

Altădată, profesorul face din nou o incursiune în Germania, în vederea dotării laboratoarelor de chimie fizică și electrochimie, în principal cu aparate spectrale Zeiss. În acest context vast și laborios, se ivesc desigur și noi idei, căci *Toate temele erau originale până la virginitate, adică nu mai fuseseră cercetate până atunci nicăieri și de nimeni* (RĂDULESCU, 1979, 290). Însă desfășurarea aceasta intelectuală fastuoasă și fructuoasă, până la un punct, începe să se destrame încetul cu încetul, pe fondul evenimentelor istorice nefavorabile, pe care scriitorul le întrevide cu obișnuita intuiție, și le deplânge cu asupra de măsură: „Pierderea temporară a Clujului, în 1940, sub dictatul hitlerist, a dus la distrugerea parțială și la dezorganizarea laboratoarelor mele, și a pus capăt carierei mele universitare” (RĂDULESCU, 1979, 295). Max Planck este primul savant străin căruia îi face cunoscute realizările personale din acea perioadă și un volum al colectivului de fizicieni și chimiști de la universitatea clujeană. Dar savantul, care obținuse între timp premiul Nobel, nu mai este chiar atât de receptiv la ideile lui Rădulescu, ca în tinerețea germană.

În cele din urmă, autorul declară că se hotărâse definitiv, dată fiind anvergura muncii științifice propriu-zise, să evite orice altă activitate profesorală cronofagă și observă că a izbutit să se țină la distanță de toate funcțiile oferite. *Duceam o muncă istovitoare, dar eram fericit. Laboratoarele erau un model de organizare, elegantă și curățenie: mesele și podeaua de parchet străluceau, iar în această ambianță totul era la punct sub raport științific.* Alături de el îl are și pe inimosul tânăr Valeriu Moga, viitorul său ginere. Tot în același context, memorialistul îl evocă pe cunoscutul Nicolae (Nae) Bărbulescu de la București, un alt tânăr *cu spiritul de cercetare fizico-moleculară gata format.* Nume sonore ale științelor, dar și din domeniul socio-uman, sunt vehiculate pe parcursul întregului volum, cum ar fi, de pildă, profesorul de psihologie Ștefănescu-Goangă care, în 1927, îi recomandă pentru postul de asistent pe Dan Giușcă, dar și pe nepoata sa, Florica Bărbulescu. „Dar toate încercările de a da peste o lege generală a relațiilor dintre intervale au dat greș până la venirea lui Coriolan Drăgulescu, valoros și dinamic colaborator (RĂDULESCU, 1979, 303)”. Inventarul elogiilor nu se oprește prea curând, autorul fiind atent la fiecare profil, în ceea ce îi privește pe colaboratorii săi, și asigurându-le, cel puțin prin intermediul *Memoriilor*, un loc stabil în posteritate. Obiectivitatea aprecierilor este dată și de faptul că, între numeroșii co-echipieri, îi rezervă un loc binemeritat și fiului său, Fluor Mihail Rădulescu, însă fără a exagera cumva contribuția acestuia, *elegantele și meticuloasele lui lucrări.* Revenind în cerc aproape concentric, adică la considerațiile de la începutul cărții, scriitorul subliniază valoarea intuiției în domeniul științelor, caligrafiind-o cu majusculă: *Eu sunt convins că pentru a asigura viitorul dezvoltării rodnice a științei noastre, pentru care se fac atâtea admirabile sacrificii, ar trebui, înainte de toate, să ne forțăm să reintroducem ori pe unde s-o putea **intuitivitatea*** (RĂDULESCU, 1979, 313).

Ultimele trei capitole din volum se încarcă iarăși de literaturitate, căci memorialistul scrie: „În precedenta secvență, poate ca nicăieri altundeva, sună intens toxinul bătrâneții, de fluxul amenințător al căreia m-am temut chiar din clipa când am fost ispitit să încep aceste memorii. Toxinul acesta spune: *Grăbește-te, bătrâne, căci iată noaptea vine ! Spune mai repede și mai scurt ce ai de spus !*” (RĂDULESCU, 1979, 319). Cea dintâi figură emblematică și impunătoare ce i se perindă prin fața ochilor închipuirii la vârsta senectuții este *figura blândă a bunului Emil Racoviță.* O altă *ilustrație internațională a facultății noastre din Cluj* era Dimitrie Pompei, iar alt *scump și admirat prieten* mai era George Vâlsan. Este admirabil faptul că, după lucrul de laborator asiduu, colegii mai aveau timp și pentru socializare: *Erau foarte frecvente pe atunci întâlnirile noastre de seară la o cafea, după încheierea muncii cotidiene.* (RĂDULESCU, 1979, 323). Este remarcabilă, de asemenea, alegoria referitoare la experimentații oameni de știință care, absorbiți în mare parte de preocupările lor, se detașau chiar de contextul istoric aberant de atunci, *părând asemenea unor alpiniști de excepție, care însă nu realizau prăpădul ciclonului nimicitor al războiului hitlerist, care se aduna peste capetele acestora.* Tragedia evacuării iminente, inclusiv a laboratoarelor universitare aranjate cu atâta trudă, pare insurmontabilă. *În acele împrejurări, probabilitatea de a ne putea reorganiza serios mi s-a părut practic nulă. Se părea că „marea țesătoare” – soarta mea, mă silea să-mi schimb drumul preocupărilor de pân-acum și să iau altul, pe care ea, probabil, că mi-l*

va arăta, căci – credeam eu – misiunea mea de atomist era încheiată. N-aveam decât să trag consecințele (RĂDULESCU, 1979, 330).

Datorită unor circumstanțe oarecum favorabile, activitatea generală a omului de știință nu se oprește aici, pentru că este invitat, printr-un curier special, în calitate de consilier științific, la „Creditul Minier”, în domeniul metalurgiei. Totuși, *ziua grea a plecării, a despărțirii pentru totdeauna de Clujul și de locurile iubite* vine să întetească neagra melancolie care se abătuse peste sufletul memorialistului, și peste toată provincia transilvană, greu încercată de iureșul istoriei (*Mi-era frig în suflet...*). Notațiile concrete ale mutării întregesc atmosfera și circumstanțele destul de dificile, pe care însă autorul, rămas consecvent în formula seninătății aproape absolute, le așterne neutru pe hârtie: *La București mă instalai provizoriu în casa tatălui meu, moștenită de cele două surori mai mici. Ele ne primiră cu multă căldură, deși eram împreună cu copiii; iar noi rămăserăm acolo până după cutremur, căci casa era încăpătoare, deși mică în aparență* (RĂDULESCU, 1979, 337). Mai departe, scriitorul se referă la o întreagă epopee profesională, în care inevitabil se strecoară și elemente științifice: este vorba de încercarea de revigorare a țării de după război, în care este angrenat, cu sau fără voia lui, ca *profesor și distins savant*. continuare, spre finalul cărții, memorialistul arată cum ajunge să se ocupe exclusiv de valorificarea la scară industrială a stufului, bogăția naturală a Deltei Dunării. Tot aici inserează unele pasaje anecdotice despre lupta surdă pentru resurse dintre ruși și nemți. Scriitorul dovedește un curaj ieșit din comun atunci când se împotrivesc, atât cât este cu putință, exploatarea stufului românesc de către nemți, dar, până la urmă, găsește o soluție de compromis favorabilă statului român.

Unele tribulații științifice, ducând cu gândul la îndeletnicirile medievale ale alchimistilor, creează o atmosferă aparte, deasupra căreia planează mai ales laborioase secrete de fabricație. La un moment dat, autorul se confruntă cu o situație mai spinoasă, atunci când insistă să își aleagă singur specialiștii pentru fabricarea penicilinei cristalizate, și primește următoarea replică tăioasă: *La noi în U.R.S.S. o astfel de condiționare ar fi fost considerată un adevărat refuz de serviciu, cu toate consecințele (închisoarea sau, cel puțin, deportarea în taigaua siberiană)* – (RĂDULESCU, 1979, 339). Însă, până la urmă, „Adjunctul, mai ales, mă felicită cu multă căldură, și ambii mă tratează cu o cafea admirabilă, de o calitate cum nu mai văzusem de mulți ani, și îmi oferă niște țigări la înălțimea cafelei.” (RĂDULESCU, 1979, 341). De fapt, scriitorul accentuează unele aspecte care, în alt context, ar putea părea plictisitoare, pentru a izola cumva sabotorii, pe care îi numește ca atare, de restul oamenilor onești. Volumul cunoaște și un *Epilog* în care, mai întâi, memorialistul se arată adânc mâhnit de soarta necruțătoare a propriei sale fiice [Marta Bărbulescu] care se stinge prematur. „Astfel că atunci când revenii, ostent și adânc deprimat, însoțit numai de soția mea și de fiul meu cu familia lui, în cabana noastră din piscul Sinăii, sub influența boalei grele care îmi mâna de mult trupul bătrân și istovit ca niciodată înainte, simții cum crește în suflet buruiana amară a pesimismului descurajat și descurajant” (RĂDULESCU, 1979, 346). Auto-portretul dezolant din final, în dezacord cu robustețea fizică și morală a savantului de odinioară, încheie opul de amintiri într-un ton cenușiu, neguros și lipsit de speranță. În finalul propriu-zis, memorialistul se adresează aproape în mod direct cititorilor, luându-și un

rămas-bun pe care altfel nu și l-ar fi dorit, și evocând-o, iarăși și iarăși, pe *Marea țesătoare*, „care mi s-a arătat ca aieva în dimineața copilăriei mele, țesând severă la giganticul ei război, și care a fost, așa cum am văzut în aceste memorii, nemaipomenit de bună cu mine, copleșindu-mă cu darurile ei, cu mult înainte de a le fi putut merita cât de cât (RĂDULESCU, 1979, 349).”

Bibliografie generală:

Enciclopedia Argeșului și Muscelului, vol. III, Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” - Argeș, Pitești, 2012

LIICEANU, Gabriel, PLEȘU, Andrei, *Despre destin. Un dialog (teoretic și confesiv) despre cea mai dificilă temă a muritorilor*, Editura Humanitas, București, 2020

Mimesis and Diegesis: A Narratology of - ProQuest - Automatic Identification of Narrative Diegesis and Point of View (aclanthology.org), Joshua D. Eisenberg and Mark A. Finlayson, *Automatic Identification of Narrative Diegesis and Point of View*

RĂDULESCU, Dan, *Memorii. 65 de ani de activitate științifică și culturală între anii 1902 și 1967*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, 352 pagini

Microsoft Word - anale vol I.doc (idsi.md)

STAROBINSKI, Jean, *Melancolie, nostalgie, ironie*, Editura Meridiane, București, 1993